

Володіння способами перетворювальної діяльності стає одночасно й показником розвитку культурного рівня особистості. І навчальна програма з трудового навчання для учнів 5-9 класів 2012 року більшим чи меншим чином забезпечує можливість формування в них технологічної культури.

А. Цина

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і методики технологічної та професійної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

УДК 378.5.091.33:331.101.3

ШЛЯХИ ВИРШЕННЯ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Розглядаються шляхи вдосконалення тих складових змісту та організації сучасного трудового навчання, які поки ще реалізуються недостатньо ефективно в межах вимог оновленого Державного освітнього стандарту. Пошук спрямовано в напрямку розв'язання проблеми ефективності трудового навчання в умовах обмеженого часу шляхом обґрунтованого вибору технологій навчання.

Ключові слова: *трудове навчання, технології навчання, компетентність і професіоналізм учителя*

А. Цына

доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и методики технологического и профессионального образования Полтавского национального педагогического университета имени В.Г. Короленка

ПУТИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ СОВРЕМЕННОГО ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ

Рассматриваются пути усовершенствования тех составляющих содержания и организации современного трудового обучения, которые пока еще реализуются недостаточно эффективно в рамках требований обновленного Государственного образовательного стандарта. Поиск направлен в направлении решения проблемы эффективности трудового обучения в условиях ограниченного времени путем обоснованного выбора технологий обучения.

Ключевые слова: *трудовое обучение, технологии обучения, компетентность и профессионализм учителя.*

А. Tsyna

doctor of pedagogical sciences, professor, head of department of pedagogy and methodology of technology and education professinoalnoyi poltava national pedagogical university named after V. Korolenka

THE WAYS OF SOLUTION OF THE CONTEMPORARY LABOR EDUCATION'S PROBLEMS OF THE BASIC SCHOOL STUDENTS

The ways of improvement of those elements of content and organization of the modern labor studies, which have not yet implemented inefficiently within the requirements of the updated state educational standards are discussed. The search is directed towards to the solving the problems of efficiency of labor training in a limited time by informed choice of learning technologies.

Keywords: *labor training, learning technologies, teacher's competence and professionalism.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Аналізуючи зауваження до програм трудового навчання [2], висловлені в останні роки на сторінках науково-методичної періодики, можна зробити висновок, що всі вони стосуються не стільки змістового наповнення програм, скільки організаційно-процесуальної сторони трудового навчання в школі. Вчителі-практики більше стурбовані питаннями не чому навчати, а як і в яких умовах здійснювати трудове навчання учнів 5-9 класів. Тому, сьогодні актуальним є питання не радикальних змін змісту програм трудового навчання в школі, а пошук оптимальних форм його організації в умовах діючих освітніх стандартів, з'ясування шляхів виконання освітніх функцій вчителя трудового навчання в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед питань, які гостро хвилюють вчителів трудового навчання сьогодні є такі: тенденція до скорочення годин викладання трудового навчання у навчальних планах школи; поділ класів, залежно від наповненості, статевих ознак учнів, на підгрупи; як досягти мети вивчення тем навчальної програми учнями 6-х і 9-х класів за 1 урок на тиждень?

Усі пропозиції і зауваження щодо вирішення проблем сучасного трудового навчання можна поділити на дві групи: від *радикальних*, які пропонують повністю змінити зміст програм, кількість годин на вивчення предмету, по новому підійти до поділу класів на підгрупи при вивченні трудового навчання, ставлять категоричні вимоги щодо матеріально-технічного забезпечення навчальних майстерень в основній школі до *конструктивних*, що зберігають всі позитивні досягнення восьми років упровадження Державних освітніх стандартів і спрямовані на пошук шляхів вдосконалення тих складових змісту та організації сучасного трудового навчання, які поки ще реалізуються недостатньо ефективно в межах вимог оновленого Державного освітнього стандарту [1]. В історії трудового навчання було немало прагнень здійснити радикальні реформи, які ґрунтувалися на руйнуванні тих його основ, що створювалися упродовж багатьох попередніх років, бажанні перекласти відповідальність за свою некомпетентність організувати процес навчання у відповідності із замовленнями суспільства і запитам учнів на недосконалість нормативних

документів (навчальних, планів, програм, підручників).

Формулювання цілей статті. Спробуємо дати відповіді на поставлені питання виходячи не з емоційно обуреної нездатності досягти освітніх цілей на підставі професійної некомпетентності і небажання шукати ефективні шляхи навчання, виховання і розвитку учнів на уроках трудового навчання, а з позицій науково-виваженого аналізу педагогічних принципів, закономірностей і технологій, які спрямовані на досягнення мети трудової підготовки, надійно перевірені освітньою практикою і можуть стати ефективними для вирішення гострих питань трудового навчання в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Передбачені навчальними програмами теми і розділи трудового навчання, норми витрат часу на їх вивчення, наявні в розпорядженні вчителя засоби навчання, його психолого-педагогічна, методична підготовка і особистісно-професійні якості повинні в комплексі гарантувати отримання школярами визначених Державним освітнім стандартом освітньої галузі «Технологія» рівнів навченості, вихованості і розвитку. Функціональні обов'язки вчителя трудового навчання, визначені кваліфікаційною характеристикою, зобов'язують його забезпечити упродовж визначених термінів навчання досягнення учнями рівнів освіченості за параметрами освітніх стандартів. Такий підхід робить актуальним не зупинятися лише на констатації причин, які ускладнюють виконання освітніх завдань і перенесенні відповідальності за результати, які не задовольняють на інших, а йти в напрямку пошуку технологій трудового навчання, в тому числі і відомих, які спрямовані на досягнення запланованих освітніх результатів у реальних умовах сьогодення кожного освітнього закладу. Оновлений Державний освітній стандарт в галузі «Технологія» повинен бути підкріплений технологіями навчання, розрахованими на масовий рівень професійно-педагогічної компетентності, що досягається реальним середньостатистичним педагогом, що працює на середньому репродуктивному рівні, а таких педагогів сьогодні в країні більше 70% від загальної їх кількості.

Технологія навчання на відміну від методики навчання є більш предметною, наближеною до практики і напряду пов'язана з конкретними особливостями процесу навчання, які у своїй сукупності забезпечують ефективність технології у вигляді оптимальної послідовності навчання, доступної для вчителя масової школи. Реальне впровадження передових технологій здійснюється ефективно шляхом від практики до теорії: від спостереження передової технології на уроці колеги до спроб наслідування на власних уроках і далі до теоретичного осмислення за літературними джерелами [4]. Успішність трудового навчання визначається технологічно на рівні впровадження педагогічних ідей, які вдосконалюють діяльність освітніх закладів умілим врахуванням часу, місця і умов застосування цих

ідей. Опанування вчителем системою знань освітньої галузі «Технологія» передбачає оволодіння системою техніко-технологічних знань і вмінь та засвоєння технологій їх формування в учнів, які включають у процес засвоєння знань і вмінь резервні механізми мислення. Психофізіологічне пояснення прискореному і продуктивному засвоєнню навчального матеріалу П.М. Ерднієв вбачає в створенні умов для сукупної обробки інформації ліво- і правонапівкульними механізмами мозку [6, 191].

Складовими продуктивних педагогічних технологій є внесення істотних змін в організацію процесу через запровадження певної ідеї, деталізацію всіх особливостей педагогічного процесу і опис освітнього результату, який гарантується [3, 35]. Саме кінцева освітня мета і умови в яких вона може бути досягнута повинні визначати доцільність вибору певної технології трудового навчання. Неможливість досягти сьогодні вчителем трудового навчання запланованих програмами освітніх результатів необхідно пояснювати не стільки тими незадовільними умовами, в яких їм приходиться сьогодні працювати, скільки тим незадовільним і часто помилковим вибором технологій навчання, які є непридатними для реалізації вимог сучасної програми трудового навчання. Обґрунтованість правильності вибору технологій навчання забезпечується лише глибокими знаннями природи дитини, закономірностей її розвитку і виховання.

Сьогодні ми із сумом мусимо визнати, що вчитель трудового навчання масової школи є недостатньо компетентним у виборі і реалізації ефективних технологій трудового навчання, які пропонує вітчизняна світова педагогічна наука. І справа тут не тільки у недостатній величині заробітної плати вчителя в, Україні, яка впливає на сумлінність у ставленні до своїх професійно-педагогічних обов'язків, а здебільшого недостатній фаховій підготовленості вчителів, в егоцентричній спрямованості їх ціннісних орієнтацій на споживання культурних цінностей для власних потреб, а не на їх трансляцію учням, непродуктивний зверхконтроль, використання учнів для досягнення власного благополуччя, успіху і зручності, що проявляється в зовнішньо демонстрованих високопрофесійних якостях, які насправді є маніпуляцією або у намаганнях усунути зі сфери своїх інтересів учнів, які чинять опір прагненням вчителя до економії власних зусиль і матеріальних вигод.

Сучасному вчителю трудового навчання масової школи гостро бракує того, чого не можна забезпечити ніякими підвищеннями оплати праці – це гуманістичної спрямованості на реалізацію свого неповторного особистісно-професійного потенціалу як авторської культурно-просвітницької творчості на благо всіх, сприйняття кожного учня як неповторного унікального за смислами життя, коли в професійно-педагогічній діяльності головним визнається не вплив і формування

педагогічними діями, а співробітництво, діалог і фасилітація (сприяння особистісному розвитку) в співтворенні особистісної культури учня. Домінування в життєдіяльності вчителя гуманістичного рівня спрямовує його професійно-педагогічну діяльність на досягнення земного щастя всім людуством.

І лише одиниці вчителів в Україні здатні здійснювати свою професійно-педагогічну діяльність на духовному рівні, який характеризується філософською мудрістю вчителя у здатності цілісно сприймати буття, пошуком смислу життя, духовною єдністю вчителя і учнів на засадах добра і любові, сприянням усуненню перешкод на унікальному особистісному шляху учня до самопізнання своєї місії в цьому світі. Домінування у вчителя духовного рівня робить метою його професійно-педагогічної діяльності збереження життя у вселенському значенні.

Для прийняття правильних і оптимальних рішень у конкретних педагогічних ситуаціях учителю необхідно володіти діагностичними, дослідницькими вміннями і здатністю до ретельної підготовки до кожної педагогічної дії. Педагогів такого рівня сьогодні здатна готувати лише магістратура, яка за ліцензійними обсягами випуску фахівців педагогічної освіти складає лише 10% від загальної кількості випускників за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями. Водночас слід зазначити, що не кожна сумлінна людина з добре розвиненою пам'яттю зможе стати компетентним вчителем трудового навчання. Для цього є потрібними нахили та здібності до техніко-технологічної і педагогічної діяльності. Але ж вступні випробування до педагогічних ВНЗ сьогодні обмежуються лише констатацією рівня знань і вмінь абітурієнтів з певних освітніх галузей і зовсім не діагностують особистісно-професійні якості, які, за даними персонологічних досліджень, визначають у межах від 5 до 50% успішність оволодіння людиною професійною діяльністю [5]. Саме особистісними якостями, а не матеріальними стимулами визначатиметься гуманістичне і духовне ставлення майбутнього вчителя трудового навчання до своєї професійно-педагогічної діяльності.

Для сучасного учня загальноосвітньої школи, як замовника освітніх послуг, є неприпустимою терпимість до некомпетентності педагогічних працівників. Виходячи з вищевказаного, гостро постає питання навчити вчителя трудового навчання масової школи обґрунтовано обирати технології трудового навчання відповідно з вимогами існуючих навчальних програм, тих професійно-педагогічних ситуацій, що можуть виникати в його діяльності. Вибір необхідно здійснювати лише з числа тих технологій, які мають спільну мету (наприклад, формування знань, умінь, або здібностей, особистісних якостей) і дають змогу досягти визначених освітніми стандартами рівнів освіченості учнів. Вибір освітньої технології

здійснюється під конкретний освітній результат, під створення конкретної педагогічної ситуації. Кожне освітнє завдання потребує вибору або створення відповідної технології. Компетентність вчителя трудового навчання забезпечується здатністю правильно розуміти чинники ефективного трудового навчання, а уміння їх діагностувати і прогнозувати технології їх реалізації визначають професійно-педагогічний професіоналізм учителя, його індивідуальний стиль.

Дієвість і точність навчальної технології залежить від широти визначення мети, наприклад, у вигляді граничного набору особистісно-трудоових якостей, для формування яких можуть пропонуватися програми початкового, середнього, достатнього і високого рівнів складності. Вибір рівня складності навчання спочатку здійснюється тільки вчителем, виходячи з діагностики особистісно-потенційних можливостей школярів у трудовому навчанні: рівнів успішності, пізнавальної самостійності і ступеня дієвості інтересу до навчання [3, 109]. Завдання за визначеним рівнем складності для учнів підбираються самим вчителем.

Далі доцільним є диференційований підхід до організації навчання окремих груп учнів з однорідним рівнем підготовленості, коли, не оголошуючи перед широким загалом про рівень здібностей, вчитель залучає учнів до спільного відповідально-забов'язуючого обидві сторони вибору типів конструкції і рівнів складності навчальних завдань у межах доцільної логіки навчально-виховного процесу. Виявлено, що працюючи в групах учні швидше і якісніше набувають запланованих рівнів освіченості [3, 178]. Ефективність диференційованого навчання забезпечується системою групового заохочення і механізмом стимулювання особистої відповідальності учнів за результати навчання в групі.

На завершальному етапі навчання основної і старшої школи, коли учень самовизначився із власними нахилами, здібностями і інтересами, самоусвідомлює своє Я-реальне і адекватно співвідносить його з Я-бажаним, тобто набув здатності до здійснення правильно-обгрунтованого вибору, можна вводити теми, розділи і навіть окремі курси для вільного вибору учнями, що максимально широко задовольнятиме їх особистісно-освітні потреби. Така трьохетапна технологія трудової підготовки учнів у загальноосвітній школі дозволить надати реальної особистісної орієнтації шкільній освіті, створити сприятливі умови для навчання, коли керівництво навчальним процесом поступово переходить від учителя до учнів, які набувають здатності у самостійному створенні і підтримці цих умов.

Провідною ціннісно-смісловою метою трудового навчання є навченість учня робити обгрунтований вибір, який буде однаковою мірою корисним і для суспільства і для самого учня. Перед тим, як здійснити кожен крок в житті людина постає перед вільним вибором: любов чи

ненависть, добро чи зло? Закон прояву свободи вибору людини вважається теософією стратегічним законом Всесвіту, який керує розвитком духовної свідомості людства. Правильно обгрунтований життєвий вибір веде до продовження і покращення якості життя, помилковий вибір призводить до руйнацій і загибелі. Обгрунтовано правильний вибір забезпечується поступово-повільним формуванням у навчально-виховному процесі здатності людини до свідомого керування своїм вибором. Результатом зробленого вибору виступає прийняття рішення, за яким слідує вчинок.

Навченість робити вибір серед можливих варіантів, правильність вибору визначаються обгрунтуванням передбачуваного розвитку подій і проєктованих результатів. Обгрунтованість вибору обумовлюється усім потенціалом досвіду людини. Технологія формування уміння робити правильний вибір передбачає розв'язання всіх завдань трудового навчання на підставі аналізу, співставлення, синтезу інформації.

Прагнення до навчання виникає лише за умови готовності вчителя до правильного розуміння навчально-виховних ситуацій, пізнавальних можливостей учнів, формування їх пізнавальних інтересів. Віра в дітей, терпіння в очікуванні необхідних результатів, заохочення виступають дієвими засобами навчання без примусу. Постановка перед учнями завдань, які вони не можуть успішно виконати породжує негативне ставлення до предмету і небажання його вивчати як прояв захисту від непрофесіоналізму вчителя. Позитивна самооцінка учнем результатів своєї роботи на уроці, яка отримана шляхом самоаналізу власної діяльності, яка не є завищеною і не заниженою, сприяє формуванню в учнів самодостатності, самостійності і незалежності.

Висновки. Визначені сучасними програмами трудового навчання рівні навчальних досягнень створюють умови для здійснення перших кроків зі створення відповідного до цих рівнів змісту навчання. Наявність чотирьох рівнів складності змісту навчання зробить навчальну програму насправді адаптивною, яка «приспосовується» до рівнів навченості і можливостей учнів. Метою рівневої диференціації змісту трудового навчання є створення умов для навчання кожного учня на рівні його реальних можливостей, який визначається вчителем шляхом попередньої діагностики цих можливостей, а в старшій школі, можливо і за власним вибором, за умови адекватного самоусвідомлення старшокласником реального і бажаного рівнів власних навчальних досягнень.

Література

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2/rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%DO%BF>.
2. Навчальна програма з трудового навчання для загальноосвітніх навчальних закладів: 5-9 класи [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/educational_programs/1349869088.

3. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І.П. Підласий. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2006. – 616 с.
4. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий : В 2 т. / Г.К. Селевко – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.
5. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер – СПб. : Питер, 2007. – 607 с.
6. Эрдниев П.М. Укрупнение дидактических единиц в обучении математике : книга для учителя / П.М. Эрдниев, Б.П. Эрдниев. – М. : Просвещение, 1986. – 255 с.

Д. Алфімов

*доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри управління освітою
Донецького національного університету*

УДК 37.018.2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядаються теоретичні та методологічні основи виховання лідерських якостей школярів. Представлена програма виховання лідерських якостей школярів. Показано технологію безперервного виховання лідерських якостей школярів та компоненти готовності до лідерства. Розкриваються напрями виховання лідерських якостей школярів.

Ключові слова: *лідерські якості, програма виховання, технологія виховання, самореалізація особистості, виховання лідера, особистісні якості, модель виховання.*

Д. Алфимов

*доктор педагогических наук, доцент, заведующий кафедры управления
образованием Донецкого национального университета*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВОСПИТАНИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ ШКОЛЬНИКОВ

В статье рассматриваются теоретические и методологические основы воспитания лидерских качеств школьников. Представлена программа воспитания лидерских качеств школьников. Показана технология непрерывного воспитания лидерских качеств школьников и компоненты готовности к лидерству. Раскрываются направления воспитания лидерских качеств школьников.

Ключевые слова: *лидерские качества, программа воспитания, технология воспитания, самореализация личности, воспитание лидера, личностные качества, модель воспитания.*